प्राथमिक तहका विद्यार्थीको पारिवारिक आर्थिक अवस्था र सिकाइ उपलब्धि

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयमा स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

माधवबहादुर राउत

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-१३-४३०-९९

परीक्षा रोल नं. : २१४००८८

क्याम्पस रोल नं. : २०८/०६३/०६५

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

इन्द्रपुर, मोरङ्ग

आश्विन, २०६७

सोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभूवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय, सुकुना वहुमुखी क्याम्पस इन्द्रपुर मोरङ्गको स्नातकोत्तर तह शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल बिषयका विद्यार्थी श्री माधबबहादुर राउतले **प्राथमिक तहका विद्यार्थीको पारिवारिक आर्थिक अवस्था र उनीहरुले प्राप्त गरेको सिकाई उपलब्धि बीच तुलनात्मक अध्ययन** भन्ने शिर्षकमा तयार गर्नुभएको यो शोधपत्र मेरो पूर्ण निर्देशनमा रही तयार गर्नु भएको हो । उहाँले तयार गर्नु भएको यस शोधपत्रका प्रस्तुतीकरण र निष्कर्षवाट म सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रको समग्र मूल्याङ्कनको लागि मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६७।०६।०६

स्वीकृति पत्र

त्रिभूवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय, सुकुना वहुमुखी क्याम्पस, इन्द्रपुर, मोरङ्गमा शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल बिषय लिई अध्ययन गर्ने छात्र श्री माधबबहादुर राउतले त्रिभूवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अन्तर्गत स्तानकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्ने हेतुले **प्राथमिक तहका विद्यार्थीको पारिवारिक आर्थिक अवस्था र उनीहरुले प्राप्त गरेको सिकाई उपलब्धि बीच तुलनात्मक अध्ययन** भन्ने शिर्षकमा शोध अध्ययन गरी शोधपत्र स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गर्नु भएकोमा यस मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरियो ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम, थर	पद	हस्ताक्षर
१.	लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ	विभागिय प्रमुख	....
२.	भोजराज घिमिरे	शोध निर्देशक	....
३.	....	वाहय परीक्षक	....

धन्यवाद ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि स्वीकृत **प्राथमिक तहका विद्यार्थीको पारिवारिक आर्थिक अवस्था र सिकाइ उपलब्धि** शिर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरी यो शोधपत्र पस्तुत गरेको छु । शोध प्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग सुकुना वहुमुखी क्याम्पसका विभागिय प्रमुख उप-प्राध्यापक लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधकार्यको प्रस्तावना देखि शोधपत्रको अन्तिम लेखाइसम्म आवश्यक निर्देशन तथा सल्लाह सुझाव सहित प्रोत्साहन गर्नुहुने श्रदेयगुरु शि.स.भोजराज घिमिरे ज्यू प्रति हृदय देखि नै आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यसै गरी सुकुना वहुमुखी क्याम्पसका क्याम्पस प्रमुख श्री पीतकुमार श्रेष्ठ ज्यूलाई पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोध कार्यको सिलसिलामा तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग प्रदान गर्नुहुने श्री उ.मा.वि. मुर्कुचीका प्र.अ.लगायत सम्पूर्ण शिक्षकहरुलाई हार्दिक धन्यवाद नदिरहन सक्दिन । साथै शोधपत्रको कम्प्यूटर टाइप छिटो छरितो र शुद्धसंग गरी सहयोग गर्नुहुने भाई श्री हेरम्वु तामाङ लगायत मित्र प्रमोद वि.क.लाई पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०६७०५।१८

शोधसार

प्राथमिक तहका विद्यार्थीको पारिवारिक आर्थिक अवस्था र सिकाइ उपलब्धि नामक शोध शीर्षकको मुख्य उद्देश्य प्राथमिक तहका विद्यार्थीले प्राप्त गरेको सिकाइ उपलब्धिको उनीहरुको पारिवारिक अवस्था सँग तुलना गर्ने रहेको छ । यो अध्ययनले सर्वेक्षणमा आधारित विश्लेषणात्मक अध्ययन विधि प्रयोग गरेको छ । यस अध्ययनको क्रममा उदयपुर जिल्लाको मुर्कुची स्रोतकेन्द्र अन्तर्गत २१ वटा विद्यालयहरु मध्ये गोला प्रथाद्धारा ६ वटा विद्यालयहरु छनोट गरिएको छ । प्रत्येक विद्यालयवाट लिङ्ग, जातिगत आधार नवनाइ ६ वटा विद्यालयका कक्षा ५ का पारिवारिक आर्थिक अवस्था सवल भएका र पारिवारिक आर्थिक अवस्था दुर्वल भएका विद्यार्थी क्रमशः २/२ जना गरी जम्मा १२/१२ जनाको दुइ समूह खडा गरी सो वाट विद्यार्थीको छनोट गरिएको छ । अध्ययनको मूख्य आधार विद्यार्थीको अघिल्लो वर्ष जिल्ला स्तरिय परीक्षामा विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कलाई लिइएको छ भने ६ वटा विद्यालयका प्र.अ. ६, शिक्षक ६ र अभिभावक पनि सवल अवस्था र दुर्वल अवस्थाका १/१ गरी १२ जना सुविधाको आधारमा गरी जम्मा ४८ जनामा यो अध्ययन अधारित छ ।

यस अध्ययनमा छनोट गरिएका विद्यार्थीको प्राप्ताङ्कलाई सवल र दुर्वल अवस्था अनुसार तालिकीकरण गर्ने, ब्याख्या गर्ने, विषयगत प्राप्ताङ्क तुलना गर्ने, मध्यमान, मध्यिका निकाली प्रष्टियाउने प्रयास गरिएको छ । साथै आवश्यकता अनुसार स्तम्भ चित्र, वृतचित्र र रेखाचित्रमा समेत उपलब्धि देखाउने प्रयास गरिएको छ ।

पारिवारिक आर्थिक अवस्था सवल भएका विद्यार्थीमा १ जना पनि दलित नपर्नु र दुर्वल भएका विद्यार्थीमा साठी प्रतिशत दलित पर्नु, आठवटा विषयमा सवल भएका विद्यार्थीको नेपालीमा वढी अंक र गणितमा कम अंक ल्याउनु, दुर्वल भएका विद्यार्थीको अंग्रजीमा वढी र नेपालीमा कम उपलब्धि भएको पाइयो । सि.अ.क. र शारीरिक विषयमा अन्य विषय भन्दा तुलनात्मक रुपमा कम भिन्नता रहनु, मध्यमान र मध्यिका १६.५१ र १३.१ को भिन्नताले सवल विद्यार्थीको उपलब्धि वढी पाइनु, प्र.अ., शिक्षक र अभिभावकको प्रतिक्रियाका आधारमा आर्थिक

अवस्थाले सिकाइ उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने, गरिब परिवारका वालवालिकालाई खानलगाउन नपुग्नाले विद्यालय जान नपाउने, धेरै जसो विद्यालयमा अनुपस्थित हुने, उपस्थित भएर पनि विचैका कक्षा छाड्ने, वढी विद्यार्थी असफल हुने जस्ता निष्कर्ष निस्किएको थियो ।

प्राथमिक तहका विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि वढाउन आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउनु पर्ने, छात्रवृत्ति प्रदान गर्नुपर्ने, निः शूल्क शिक्षा, गरिव, दलितका लागि विशेष शिक्षाकार्यक्रम संचालन गरी सिकाइ वढाउन सकिने, आवश्यक ठाँउहरुमा विद्यालय स्थापना, शिक्षक दरवन्दीको उचित व्यवस्था, प्रयोगशाला, पुस्तकालयको व्यवस्थाका साथै गुणस्तरीय, व्यवहारिक र सीपमूलक शिक्षा दिइनुपर्ने सुझावहरु रहेका छन् ।

विषय सूची

शीर्षक	पेज नं.
सिफरिस पत्र	I
स्वीकृति पत्र	II
धन्यवाद ज्ञापन	III
शोधसार	IV
संक्षिप्त शब्दावली	VI
तालिका सूची	VII
चित्र सूची	IX

परिच्छेद एक : परिचय

१.१. पृष्ठभूमि	१
१.२. समस्याको कथन	२
१.३. अध्ययनको औचित्य	३
१.४. अध्ययनको उद्देश्य	३
१.५. अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरु	४
१.६. अध्ययनको परिसीमा	४
१.७. अध्ययनमा प्रयोग भएका शब्दहरुको परिभाषा	५

परिच्छेद : दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक खाका

२.१. सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	६
२.२. शैद्धान्तिक खाका	७
२.३. शैक्षिक उपादेयता	११

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१. अनुसन्धान ढाँचा १२

३.२. तथ्याङ्क सङ्कलन प्रकृया १२

  ३.२.१ जनसंख्या १२

  ३.२.२. नमूनाको आकार १२

  ३.२.३. नमुना छनोट विधि १२

  ३.२.४. नमूना छनोटको आधार १३

३.३. अनुसन्धानका साधन १३

३.४. तथ्याङ्कका स्रोतहरु १३

३.५. तथ्याङ्कको प्रस्तुति, विश्लेषण र व्याख्या १३

परिच्छेद चार : तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या

४.१. सवल र दुर्वल आर्थिक अवस्थाका विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धि १४

४.२. पारिवारिक अवस्था र सिकाइ उपलब्धि बीच तुलना २३

४.३. सिकाई उपलब्धि र पारिवारिक स्थिति सँग सम्वन्धित समस्याहरु २८

४.४. सिकाई उपलब्धि वढाउने उपायहरु ३०

परिच्छेद पाँच : प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१. प्राप्तिहरु ३४

५.२. निष्कर्षहरु ३५

५.३. सुझावहरु ३६

सन्दर्भसामग्री

अनुसूचीहरु

तालिका सूची

तालिका नं.	शीर्षक	पेज नं
१.	पारिवारिक आर्थिक अवस्था सवल भएका बिद्यार्थीहरु	१५
२.	पारिवारिक आर्थिक अवस्था सवल भएका बिद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको विषयगत स्थिति	१६
३.	पारिवारिक आर्थिक अवस्था दुर्वल भएका बिद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको विषयगत स्थिति	१७
४.	पारिवारिक आर्थिक अवस्था दुर्वल भएका बिद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको विषयगत स्थिति	२०
५.	पारिवारिक आर्थिक अवस्था सवल र दुर्वल भएका विद्यार्थीहरुको प्राप्ताङ्को तुलनात्मक स्थिति	२३
६.	वालवालिकाको सिकाई उपलब्धि कमजोर हुनुको कारण	२६
७.	सिकाई उपलब्धि वढाउन अवलम्वन गर्नुपर्ने उपायहरु	३१

चित्र सूची

चित्र नं.	शीर्षक	पेज नं.
१.	पारिवारिक आर्थिक अवस्था सवल र दुर्वल भएका विद्यार्थीहरुको पाप्ताङ्को तुलनात्मक स्थिति	२४
२.	पारिवारिक आर्थिक अवस्था सवल र दुर्वल भएका विद्यार्थीहरुको पाप्ताङ्को तुलनात्मक स्थिति	२४
३.	वालवालिकाको सिकाई उपलब्धि कमजोर हुनुको कारण	२७
४.	सिकाई उपलब्धि वढाउन अवलम्वन गर्नुपर्ने उपायहरु	३२

संक्षिप्त शब्दावली

मा.वि.	:	माध्यमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	:	निम्न माध्यमिक विद्यालय
प्रा.वि.	:	प्राथमिक विद्यालय
प्र.अ.	:	प्रधानाध्यापक
पू.	:	पूर्णाङ्क
उ.	:	उतीर्णाङ्क
ता. नं.	:	तालिका नम्वर
रो.नं.	:	रोल नंम्वर
द.नं.	:	दर्ता नम्वर
क्र.सं.	:	क्रम संख्या
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ने.	:	नेपाली
ग.	:	गणित
सा.	:	सामाजिक
वा.	:	वातावरण शिक्षा
अं	:	अंग्रेजी
सि.अ.क.	:	सिर्जनात्मक अभिव्यक्तिशिल कला
शा.	:	शारीरिक
ऐ.	:	ऐच्छिक
कै.	:	कैफियत
गा.वि.स.	:	गाँउ विकास समिति
वि.नि.	:	विद्यालय निरीक्षक
स्रो. व्य.	:	स्रोत व्यक्ति
आ.प्रा.शि.का.	:	आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम
EDSC	:	Education and Development Service Center
GNP	:	Gross National Product
GDP	:	Gross Domestic Product